

The Science of Speech

על המדע של הדיבור

1a

וידבר משה אל ראשי המטות לכני ישראל לאמר זה הדבר אשר
צוה ה' איש כי ידר נדר לה' או השבע שבועה לאמר אסר על נפשו
לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה (ל, ב, ג)

2 A Voice in the darkness R. Steinhilber

The Torah generally introduces a statement, "And Hashem said to Moshe..." In *parashas Mattos* we find a deviation from this pattern. The Torah writes, "And Moshe spoke to the heads of the *mattos* (tribes) saying..." What is the reason for this change in phrasing?

The *passuk* continues, "...this is what you should tell the Jewish people..." In other sections the Torah merely states the concept without this introductory phrase. What justifies adding these words in this *parashah*?

Most of the Torah was taught to Moshe Rabbeinu in a brief form, and then taught to the rest of *Klal Yisrael* in a more elaborate version. *Parashas nedarim* differs from the rest of

the Torah in two ways. Moshe Rabbeinu told it directly to the leaders of *Klal Yisrael*, and relayed the *parashah* in the condensed form that he had heard it directly from Hashem.

3 The *parashah* of *nedarim* comes to teach us the great power of speech that we have been endowed with. A simple object can be sanctified with *kedushah* merely by uttering a few words. By saying, "This is like a *korban*" we can even give an object the status of *hekdesh*.

Similarly, Jewish mouths should be sanctified with words of Torah and prayer. Someone who pollutes his speech with *lashon hara* and other verbal transgressions is destroying this holy gift. His Torah will not affect him and his *tefillos* will not be accepted by Hashem.

"Life and death are regulated by the tongue." Our Sages revealed to us that eternal life in the next world, or conversely spending the rest of eternity in oblivion, depends on how one uses his faculties of speech. Shlomo HaMelech drove this lesson home when he said, "Whoever guards his mouth and tongue, spares himself from devastating punishment."

For this reason *parashas nedarim* is written differently than the rest of the Torah. By using the exact concise wording that Hashem had relayed to Moshe Rabbeinu, Hashem wished to convey how carefully one must deal with the power of the tongue involving *nedarim* and all speech-related areas. Each word must be weighed prudently lest the wrong word slip out and wreak havoc in the world.

16 עמ' 101 - קכ

ונראה לי שבבהקדם ביאורו של הריב"א למה נסמכה פרשת נדרים לפרשת אחר תאסף, דאחר שנלמד שיש דרכים להתיר נדרים, קיוה משה שגם בית דין של מעלה ימצא פתח להתיר נדרו של הקב"ה, לא לאפשר למשה להכנס לארץ ישראל, לכך אמר לו הקב"ה "ואחר תאסף" שעדיין גזירתו במקומה עומדת, עכ"ל. ונראה לפי זה, דמשה שידע זמן מיתתו, גזו פרשת נדרים כדי שיוכל לאומרה לבני ישראל סמוך למיתתו, ועל ידי כך לרמוז להקב"ה תחינתו שימצא פתח להתיר נדרו, דלבקש בן ישירות לא העיז (ע"ע שמות ט"ז-ט"ז, במדבר ל"ד-ל"ו).

4

This is why the Torah introduces *nedarim* with the words, "This is what Hashem said..." Unlike other *parshiyos* that were altered for the sake of clarity and explanation, the Torah used the exact wording to relay this section. This choice of brevity comes to stress how careful one must be when choosing words in any setting.

After the above explanation, we can understand why the section of *nedarim* had to be taught directly to the leaders of *Klal Yisrael*. Only great Torah scholars are capable of fathoming the terse version and then accurately communicating it to the rest of the Jewish people. After they had sufficiently absorbed this section they could teach it to the rest of the Jewish people in their own words.

We should learn from the terse nature of the *parashah* of *nedarim* and apply it to our everyday speech. Great precaution must be exercised when selecting each word that leaves our mouths. Guarding our tongues in this manner will help us to avoid the many speech-related transgressions that can easily creep their way into our conversations.

5

The Final Accounting

On one hand, the *parashah* of *nedarim* was written succinctly to teach us how much we have to weigh every word. However, at the same time the Torah elaborates on these *halachos* to teach us how stringent they are. The final judgment on one's speech is from the most arduous aspects of our final *din*.

Rav Yitzchak Blazer transcribed the works of his teacher, Rav Yisrael Salanter, and was one of Rav Yisrael's most famous students. After Rav Yitzchak Blazer's death, he came to his colleague Rav Chaim Berlin in a dream. Rav Yitzchak revealed to him that while all of the judgments in the next world are difficult, that of speech-related sins is among the hardest.

Doing *teshuvah* on these transgressions during one's lifetime is no easy task. Constant repetition makes these *aveiros* almost an inseparable part of our personalities. Only with great effort can we remove these words from our conversations.

Chazal teach us that a person is judged on all of his words. Even the simple conversations that he had with his spouse will be included in his final reckoning. Every word needs to be accounted for.

* In the past century, technology has brought us an array of new gadgets that can transmit and record our words. The Chofetz Chaim noted that these inventions are meant to teach us the great surveillance that takes place on our speech. When the day of *din* comes all of our words will be played back to us.

The Zohar describes what this moment will be like. After listening to the words that we said we will beg, "Please give me another opportunity!" The Heavenly Assembly will reply, "Whoever made the effort in their lifetime will reap the reward in the World to Come."

7

How can we guard our tongues successfully? Learning the *halachos* of *lashon hara* from the *sefer Chofetz Chaim* certainly has a major impact on the way one speaks. The previous Gerrer Rebbe, Rav Avraham Mordechai Alter, testified about himself that he could feel the effects of one day that he did not learn the *halachos* of *lashon hara*.

The Nine Days

During the Nine Days, when we make an effort to mourn the *Beis Hamikdash*, we must be especially careful to guard our tongues. Senseless hatred that expressed itself as *lashon hara* was one of the main causes of the Temple's destruction. Every generation that the Temple is not rebuilt, is held accountable as if they had propagated its ruin.

When Rav Sternbuch was a *bachur* in yeshivah, *talmidim* would fall onto the floor during the Nine Days, crying over the great loss they felt that the *Beis Hamikdash* has not been rebuilt. What a moving sight it was to see such a heartfelt expression of mourning!

The destruction of the *Beis Hamikdash* means that the *Shechinah* has left us. Our mourning during these times brings the *Shechinah* back and will eventually lead to the rebuilding of the Temple. May we see the fulfillment soon of what *Chazal* promised, "All those who mourn the destruction of the *Beis Hamikdash* will merit to experience the joy of its rebuilding."

* כלל גדול אמרו חכמים (תענית יא, א): "לעולם יראה אדם עצמו כאילו קדוש שריו בתוך מעיו". אדם מישראל חייב להיות מודע לכוחות הרוחניים העילאיים שבו. אילו רק ידע אדם עד היכן מגיע כח קדושת נפשו, לבטח היו כל הליכותיו טבועות בחותם הקדושה, הבעיה נעוצה בכך שאדם מתעלם או שאינו מודע די הצורך לקדושה שבו, ולפיכך הוא מסגל לעצמו נוהגים של חולין.

צא ולמד מן האיטור שקבעה התורה (במדבר ל, ג): "איש כי ידור נדר, לא יחל דברו", והיינו (כדברי רש"י) שלא יחלל דברו ושלא יעשה דבריו חולין. נמצאנו למדים כי דיבורו של אדם מעצם מהותו הוא קדוש, ולכן האדם מצווה ועומד לא לחללו ולא לעשותו חולין.

גם אם אין מדובר בדברים שבקדושה, עצם עובדת היותם דבריו של אדם, קדושה יש בהם ואין לחללם, (עיין "שפת אמת" מסות, תרל"ד). קדושה זו שבדיבור מהיכן היא נובעת?

9

מותר האדם מן הבהמה

כח דיבורו של האדם הוא המאפיין הראשי שלו, ובו ניכר יתרונו העיקרי על פני כל שאר יצורי תבל. הוא שנאמר ביצירת האדם (בראשית ב, ז): "ויפח באפיו נשמת חיים". לפי תרגום אונקלוס נשמת חיים זו מוצאת ביטוי בהיותו "רוח ממללא". מכאן גם סוד קדושת הדיבור, שהרי כיון שהוא השתקפות נשמת החיים שנופחה באדם מפי השכינה, איך ערוך לקדושתו כבר כתב בספר הקדוש "תולדות יעקב יוסף" (פרשת מקץ):

מעלת האדם יתר על שאר בעלי חיים הוא הריבור, שנקרא בעל חי מרבר, והוא מצד הנשמה שהיא חלק אלוקי ממעל, שנפח בו נשמת חיים מעצמותו ויתברך, כמו שכתוב: "ויפח באפיו נשמת חיים וכו'". וזה נקרא "רוח אלוקים". ובחינת הריבור שהוא על ידי ברית הלשון שנקרא "יוסף", וזה שנאמר בו: "איש אשר רוח אלוקים בו". ומאחר שיתרון האדם מצד הריבור, לכן צריך להזהר בו מאוד.

* וזה: "צפנת פענח", כי ברית הלשון הוא קולמוס הלב, לפרש ולגלות צפונות ונסתרות שבלב.

למדנו מדבריו את ערך מעלת הדיבור, שהוא הביטוי של רוח האלוקים שבאדם, ולפיכך יש להיזהר מאוד במוצא הפה. בד בבד עם זאת למדנו מדבריו, כי הדיבור שבו הננו עסוקים, אינו פטופוט בעלמא, נבוב וחסר תוכן, אלא דיבור כזה שהוא קולמוס הלב, ויש בו ביטוי למעמקי הלב הכמוסים. רק כאשר הדיבור הוא בבחינת "רוח ממללא", דהיינו שהרוחניות היא המוצאת בו ביטוי, אזי ראוי הדובר לתואר "מדברי". לאיך גיטא, אין בין דיבורי טרק שמשמיע אדם לבין צפצוף הצפורים או געית הבהמות ולא כלום, ולא בכך נתייחד מין האדם מכל שאר בעלי החיים.

10 מתוך כך מתבארת ההלכה הקובעת שאפילו נדר ושבועה, שההתייחסות אליהם חמורה ביותר, אם נעשו שלא מתוך כוונת לב מושלמת ובשעת הנדר פיו וליבו של הנודר לא היו שווים, אין להם תוקף. הגמרא (עין שבעות כו, א) דורשת הלכה זו מן הכתוב "לכל אשר יבטא האדם בשבועה", וכאשר הגיגי הלב אינם חופפים את הביטוי שבשפתיים, אין זה ביטוי ומעשהו של אדם. הדיבור הקובע והמקודש הוא רק זה האנושי שהלב השלם עימו, ואילו להשמעת ביטויים וקולות סתמיים אין כל תוקף וערך.

מעתה לא נתמה על דברי רשב"י שנאמר בירושלמי (ברכות ח, א) שאילו הוא היה ניצב בסיני בשעת מתן תורה והיה רשאי לבקש מהקב"ה כל שיחפון, היה מבקש שיינתנו לו שני פיות: האחד - לעטק בו בדברי תורה, והאחר - לאכילה, לשתייה ולכל שאר צרכי האדם. ההגיגין הבריאי היה מכתוב מישאלה זו. וכי איך אפשר לאכול או לדבר דברי חולין באותו פה המשמש כלי לקדושה והמדרב דברי תורה? [רק בעיון משני ניחם רשב"י על מחשבתו זו, והחליט כי מוטב שלא ניתנו שני פיות. הרי עינינו הרואות שגם על טהרת פה אחד יש לאדם מאבקים קשים, קל וחומר, על שנים...].

דרגות שונות מצינו בדיבור המקדש, זו למעלה מזו.

גם דיבור סתמי של אדם כגון הכטחה שהובטחה לפלוני וכיו"ב, למרות שאין לה תוקף מחייב מצד דיני הממונות, ולמרות שאין בה סממנים של

נדר או שבועה, מכל מקום אדם חייב לעמוד בדיבורו ולא לחלל מוצא שפתיו. חז"ל (בבא מציעא מה, א) החמירו ביותר בנושא זה וקבעו קללה על מי שאינו עומד בדיבורו: "מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה, הוא עתיד להופרע ממי שאינו עומד בדיבורו". די באיזכור קללה זו, ובהשוואה שיש בה בין המתכחש לדיבורו לבין אנשי דור המבול או דור הפלגה, כדי להעמידנו על חומרת התייחסות חז"ל לנושא.

חמורה מכך היא הלשון המדברת גדולות והמשמיעה דברים אסורים כרכילות ולשון הרע. המניעים לדיבורים האסורים פורטו על ידי דוד המלך (תהלים יב, ה): "אשר אמרו ללשוננו נגביר, שפתנו איתנו מי אדון לנגי". רק תחושת תלישות מן השכינה, כאילו הלשון היא נחלת חולין שבידי האדם היא המאפשרת דיבורים של איסור.

12 עוד יש לך דיבור הנכלל במסגרת נדרים ושבועות, שעליו חלים איסורים חמורים מן התורה כמו: "לא יחל דבורו", "לא תשבועו בשמי לשקר", "מוצא שפתין תשמור" ועוד. לכשתבונן באיסורים אלו נמצא בעומקם עיקרון מפתיע. מדענים אנו לכך שלא כל דבר רשאי אדם לעשות; ישנם מעשים שנאסר לעשותם משום שכך ציוה הקב"ה, וישנם מאכלים שאסור לאוכלם מפני שכך גזרה תורה. והנה נתקלים אנו בדבר חידוש מעשה מסוים לא נאמר עליו איסור כלשהו בתורה, ואף על פי כן אדם מנוע מלעשותו. מאכל פלוני אין בו כל חשש איסור של תורה או מרבנות, ולמרות זאת אכילתו אסורה באיסור חמור. כל כך למה? משום שהאדם אסר על עצמו לעשות מעשה זה או לטעום ממאכל זה. הגע בעצמך, התורה אוסרת דברים, ואף בכך פיו של אדם מן השורה לעשות כן, והאיסורים שבשניהם שווים בחומרתם. כלום זקוקים אנו לאישור טוב יותר מזה המעיד על עוצמת כח פיו של אדם?!

צדיקים קדמונים לימדו שהדרגות השונות שמצינו בתחום הדיבור, קשורות זו בזו, ויש לאחת השלכות על רעותה.

כתב רבנו חיים ויטאל (בספרו "עץ הורעט טוב") כי הפסוק: "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה", מהווה פסוק מפתח להבנת כח פעולת הדיבור. התורה גילתה בכך שאם אדם מצידו "לא יחל דברו" בהקפידו על דבריו לכל יתערב בם שום סרך שקר וכיו"ב, אף הקב"ה מצידו "ככל היוצא מפיו [של אותו אדם] יעשה". האדם יגזור ואמר והקב"ה יקים את דבריו. הכח הרוחני הגנוז במאמר האדם דורש שמירה יתירה לכל יחולל. אולם אם אכן שמור הינו, הקב"ה נותן לו עוז ועוצמה לפעול ולעשות גדולות ונצורות. מאידך, אדם שבעצמו מזלזל בדבריו, אינו יכול לצפות שבשמים יתחשבו בהם.

החיד"א (בספרו "חומת אנ"ך) הביא פירוש זה, בהוסיפו עליו נופך משלו המשלים את הדברים. לדבריו האדם בכח דיבורו פועל ועושה, והוא "ככל היוצא מפיו" - יעשה. אלא שאם אדם זוכה הרי דיבורו בקדושה מוסיף כח בפמליא של מעלה, ואם לאו, חלילה, הרי דיבורו באיסור מוסיף עוצמה לצד שכנגד,

15

ומכאן המסקנה המעשית המובאת משמו של הרד"ק מרז"ח זיע"א: כל אחד מישראל צריך להאמין שעם דיבורו תורה ותפילה שלו בונה עולמות, אף על פי שהוא אינו בדרגה זאת, צריך להאמין שהאמת הוא כך... *

ובנו הרד"ק מהרא"י מסריגורא זיע"א כותב בהקשר לכך: יש ענוה פטולה שמרוב שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם על ידי דיבורו בתורתו ותפילתו שפע אל כל העולמות. וזה מעצת היצר. שאלו היה מאמין היה נזהר בכל תיבה ותיבה לאומרה בדחילו ורחימו.

צא ולמד מקירושי אשה, אם אמר המקדש לאשה: הרי את מקודשת לי, נעשת בזה אשת איש, והחוטא בה פוגם בכל העולמות, ועונשו מפורש בו להמית מזה נראה מה הדיבור של ישראל עושה. וקל וחומר ומכל שכן בקדושת תלמוד תורה, שכל דיבור בונה עולמות.

מעתה יובנו דברי החכם מכל אדם שקבע בספר חכמתו (משלי יח, כא): "מוות וחיים ביד הלשון".

לאור האמור אכן כך ראוי להיות, (כפי שהסביר הישפת אמת, מצרוע תרמיז בלק תרמיט ועוד). מאחר שנתבאר כי הדיבור הוא הביטוי של האדם שבאדם, שבו הוא מיוחד מכל בעלי החיים, ראוי שבידיו יימסרו המוות וגם החיים. הן לאדם נמסרה הבחירה בין דרך החיים לזו שמנגד. זהו כוחו הייחודי של האדם וכך זה תלוי במאמר פיו.

חז"ל ובעקבותיהם ספרי המוסר לימדונו מה רבה סכנת המוות הטמונה בלשון. הלשון נמשלה לחץ, גם לחרב וחנית, באשר גם היא כמותם מסוגלת לזרוע מוות והרס בצורה נוראה. אין צורך להיות "מאמין" גדול כדי להיווכח מה נכונים הדברים. די לפקוח עינים, להתבונן סביבנו ולראות מה רבים החללים שהפילה הלשון.

אולם עדיין לא ידענו מה הם החיים הטמונים בלשון. הרי לכאורה דיבור מתוקן אינו אלא מונע אסון, ואף בזו גדולה מעלת השתיקה שבכוחה למנוע מריבות, משטמה וכיו"ב. אולם היכן מצינו את סגולת החיים הגנוזה בלשון?

* אכן מהאמור דלעיל למדנו שקיים מושג של "לשון טובה" בחיוב. זוהי הלשון, שכדברי החיד"א, נותנת כח בפמליא של מעלה ומוסיפה שפע וברכה לעולם של מטה.

כמו כן מצינו בתחום הדיבור את התפילות והברכות שלחשיבותן אין חקר. נגזר על פלוני משמים חולי או עוני ר"ל, והנה בא אדם ובכח תפילותיו הוא מסוגל לשדד מערכות ולשנות מציאויות: החולה מבריא והעני מתעשר. דומים הדברים במישור הברכות, ובמיוחד ברכותיהם של צדיקים: "צדיק גזור והקב"ה מקיים". הקב"ה גזר על חוקות שמים וארץ שיתנהלו כסדרם, והנה בא יהושע בן נון והורה (יהושע י, יג): "שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון", ומיד כל מעשי בראשית שינו מסלולים ומהלכים בהתאם לגזירת הצדיק. ולא עוד, אלא שבכח תפילות וברכות הצדיק הוא מסוגל לעקור ולבטל גזירות רעות, עד שחז"ל העידו (מעור קטן טו, א) שייחבן

מצב שבו "הקב"ה גזור וצדיק מבטלי". חלילה, אין כאן משום התנגדות לרצון הבורא, אלא שכך קבע הקב"ה ביסוד בריאתו, שבכח הצדיק לפעול והקב"ה יסכים על ידו.

[אפשר שבכך נבין את הפתיחה שבה פותחת התורה (במדבר ו, ב) את דיני נדרי הנזיר: "איש או אשה, כי יפליא לנדור נדר...". באשר אכן זוהי תופעה מופלאה שאדם מסוגל באמרו פיו בלבד לשנות מציאויות: להחיל איסורים על דברים המותרים, או לשנות מצבים וכו'].

בכך יבואר כמין חומר פסוק שנאמר בענין הפרת הנדרים. בתחילת פרשת "מטות" התורה קובעת שיש לבעל כח וסמכות להפר נדרים מסויימים של אשתו. במקרה כזה שהבעל הפר את נדרי אשתו, הנדר אמנם מופר, אולם התורה מסיימת דבריה באומרה (במדבר ל, יג): "זה יסלח לה". * ביאר ה"אמרי אמת" (מטות, תרס"ה) שהיא זקוקה לסליחה וכפרה לא על שנהגה בניגוד למוצא פיה, שהרי נידרה הופר כדת וכדין, אלא על שהיברה אי-אמונה לא פעלה בדיבורה, שהרי אף זהו פגם מסויים בכח הדיבור.

הוא שאמר הכתוב (ישעיה נא, טו): "ואשים דברי בפיך ובצל ידי כִּיסֹתֶךָ, לנטוע שמים וליסוד ארץ". פירש הדברים היחפץ חיים זצ"ל (שמירת הלשון, שער הזכירה, פרק י) כי בכח הדיבור שניטע בו, האדם מסוגל ליצור שמים וארץ, באשר על ידי דברי הקדושה שבפיו הוא יוצר עולמות עליונים גדולים ומופלאים.

ככיוון שונה במעט נדרש פסוק זה במשנת ה"שפת אמת". לדבריו כוחו המופלא של דיבור האדם מוצא את ביטויו בתופעת הנבואה (והרי כבר פירשני שמות ז, א) שהמילה "נביא" נגזרה מלשון "ניב שפתיים". אלו דברי ה"שפת אמת" (דברים דף לח):

שניתן זה הכח (של הבריאה) בניהן של ישראל, כמו שכתוב "ואשים דברי בפיך", "אשים" הוא לשון עתיד והוזה... ומוזה היה הנבואה בישראל כמו שכתוב (דברים יח, יח): "ונתתי דברי בפיך"... שהנביא הוציא מכת אל הפועל כח הדיבור שכללות בני ישראל, כמו שכתוב: "ואשים דברי בפיך... לנטוע שמים וליסוד ארץ", שבדיבורים אלו מתחדשים מעשי בראשית המיד.

18 הדרך אל הגאולה

ראויים דברים אלו אודות חשיבות הלשון שיהיו כתובים על לוח ליבנו תמיד בכל יום ובכל שעה, על אחת כמה וכמה שראוי להיזהר בנושא זה בימים אלו, המיוחדים לזכרון חורבן בית מקדשנו וגלותנו מארצנו.

היחפץ חיים זצ"ל (בפתיחת ספרו) כותב כי דברי חז"ל שקבעו שבית שני חרב בעוון שנאת חינם, משמעותם בשל חטאי הלשון שנגרמו כתוצאה מאותה שנאת חינם. אמור מעתה, ששטן זה הוא שעדיין מרקד בינינו, שאלמלא כן כבר היתה באה הישועה.

העידו בנו חז"ל (דברים רבה ה, י) שבדברי לשון הרע מסלקים את השכינה מישראל ומעלים אותה לרקיע, ומכאן אתה למד שמידה טובה מרובה; והזירות בלשון והשמירה על קדושתה היא שתשכן את השכינה בינינו והיא שתחיש ותקרב את גאולתנו במהרה.

קסד נתיבות נטות שלום

קצו

- וי"ל הענין ע"פ מש"כ רבינו יונה (אבות, פ"א, יז), כי יהודי המקדש את פיו נעשה פיו ככלי שרת. וכשם שכלי שרת מקדש את המנחה המונחת בתוכה ומציאותה משתנית להיות קדושה, כמ"כ ע"י דבור שיהודי מוציא מפיו שהוא ככלי שרת נוצרת מציאות חדשה של קדושה ונדר. והבי' במה נתייחד הפה משאר אברי האדם להיותו ככלי שרת, י"ל ע"פ מאה"כ (ישעיה מג) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, כל המטרה בבריאת ישראל היא למען תהלתי יספרו, שיאמרו לפניו ית' תהלות ותשבחות, וכיון שזוהי תכלית הבריאה ע"כ הפה הוא כלי שרת שמיוחד לצורך גבוה, וכמאמר מרן אדמו"ר בב"א זי"ע עה"פ וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי, פי' שבלק ראה שאת כל אשר עשה, כל מה שעשה הקב"ה, הוא בשביל ישראל לאמורי, שיהודי יאמר לפניו ית' דבורי קודש, זוהי התכלית שתהלתי יספרו. ומצינו דעיקר עבודת ה' מתקיימת ע"י הדיבור, לימוד התורה שיהודי מחויב לעסוק בה תמיד כמ"ש והגית בו יומם ולילה, וכן תפלה היא ע"י דבור. וזכור את יום השבת לקדשו, וזכרו בדברים, עיקר המצוה מדאורייתא היא ע"י דבור, וכן זכור את אשר עשה לך עמלק המצוה היא בפה. עיקר עבודת ה' היא ע"י הפה, ומה"ס הפה הוא כלי שרת, שענין כלי שרת הוא שמיועד לעשות בו עבודה לה', ולכך הפה שעל ידו מתקיימת עיקר עבודת ה' הריהו כלי שרת המיועד לעבודתו ית', משא"כ בשאר אברים שאינם מיוחדים כ"כ לעבודת ה'.

וכזה יובן מה דאיתא בתוספתא נדרים (פ"ד ה"ד) על הפ' לא יחל דברו, שאפילו נדרים המותרים, כגון שנדר על דבר שאין בו ממש או שנדר והתפיס בדבר האסור, מנין שלא יהא אדם נודר בהן על מנת לבטלן, היינו לפי שבין כך אינם חלים, ת"ל לא יחל דברו, שלא יעשה דבריו חולין, שלכאורה צ"ב מדוע אסור לו לומר דיבור כזה מאחר שאינו

תופס כלל. וכן מש"כ בספר ליקוטי תורה להאריז"ל (פר' עקב) עה"פ לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, שמכל דיבור שיהודי מוציא מפיו נברא מלאך, אם מדבר דברים טובים נהיה מזה סניגור, ואם מדבר דברים אסורים נהיה קטיגור. וע"ז נאמר לא יחל דברו, שאין לאדם לעשות דבריו חולין משום שכל היוצא מפיו יעשה מלאך. וגם זה צ"ב מדוע חמור כ"כ ענין הדבור, שמה שיהודי מוציא מפיו מחולל תוצאות גדולות כ"כ, אף שאין זה אלא דבור בעלמא. וכן משאחז"ל (יומא יט): רבא אמר כל השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר (דברים ו) ודברת בס' ולא בדברים בטלים, ור' אחא בר יעקב אמר שעובר בלא תעשה, ולכאורה הרי אינו מדבר דברים אסורים כי אם רק דברים בטלים שאין בהם צורך ולמה עובר ע"ז. אכן לאור הדברים מתבאר הכל, שהאבר המיוחד של יהודי שהוא כלי שרת הוא הפה, שעל ידו מתקיימים רוב גופי תורה ותפלה ומצות והגית בו יומם ולילה, משום כך אסור להשתמש בו לא רק לדברים אסורים, אלא אפילו לדברים של חולין, ע"ד כלי שרת שאסור להשתמש בו לדברי חולין אפי' שאין בהם איסור, והמשתמש מעל בקדושתו. ומה"ס גם ככל היוצא מפיו יעשה, שכל דיבור שיהודי מדבר נהיה מזה מלאך.

ועד"ז איתא בווה"ק (תקו"ז קה): שמדברי תורה ותפלה שיהודי אומר לפני הקב"ה נטיל קוב"ה אליו מלין ובני בהון עלמין. ועוד איתא בהקדמת הווה"ק (ח"א ד): שמפרש הפסוק (ישעיה טו) השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני, שקאי על מה שיהודי מחדש חידושי דאורייתא, אשר עשיתי לא כתיב כאן אלא אשר אני עושה, דעביד תדיר מאינון חידושין ורזין דאורייתא שמים חדשים וארץ חדשה. והיינו שמכל הדיבורי קודש והחידושי דאורייתא שיהודי מדבר נבראים עלמות חדשים, שמים חדשים וארץ חדשה. והבי' בזה כאמור, שפיו של יהודי הוא בבחי' ביהמ"ק וככלי שרת, ע"כ כאשר יהודי מחדש חידושי דאורייתא לשם ה' נברא מזה בריאה חדשה.

2) ועפ"ז י"ל מדוע כתיב בתורה לשון לא יחל דברו דוקא, שהתורה מלמדת בזה שמלבד עצם דין

נדר שהוא חלות חפצא, יש עוד אזהרה לא יחל דברו, שלא יעשה דבריו חולין, כיון שפיו של יהודי הוא כלי שרת המיועד לעבוד בו להש"ת, וע"כ אסור לו לחלל דיבורו בדיבורים של חולין, כמו כלי שרת שאסור להשתמש בו לדברים של חולין. וכלשון חז"ל (חגיגה ה): עה"פ מגיד לאדם מה שיחן, אפילו שיחה יתירה מגידין לו לאדם ביום הדין, שפי' יתירה הוא שאינו מוכרח לדבר שיחה זו.

23

There is an intriguing Gemara that states (*Nazir 23b*), "*Ein Hakadosh Baruch Hu mekape'ach afilu s'char sichah na'ah*. The Holy Blessed One does not begrudge anything, not even the reward for pleasant conversation." So let's think for a minute. What does this *sichah na'ah* mean? What constitutes pleasant conversation?

The Gemara is telling us something we would not know easily on our own. If the Gemara would tell you that the Almighty rewards us for wearing tefillin, it would be a superfluous statement; every child knows that we are rewarded for wearing tefillin.

Therefore, I think we can rule out Torah discussions as a possible definition of *sichah na'ah*, pleasant conversation. Torah discussions are certainly pleasant, more pleasant than anything else, but this is not the topic of this Gemara. If the Gemara were referring to talking in learning or saying a *dvar Torah*, there would be no need for this statement. Everyone knows there is reward for learning and teaching Torah.

It seems, therefore, that the Gemara must be discussing even lesser conversations, conversations that do not necessarily fulfill any specific mitzvos. Nonetheless, if a person conducts even his casual conversations in a pleasant manner, he is also worthy of reward. That seems to be what the Gemara is saying. But how are we to understand it? Reward is not a simple concept. It is something fully earned. There are no gifts, no handouts, no freebies, as the younger generation likes to call them. So why does the Almighty reward pleasant conversations if they are only casual?

24

THE BEDROCK OF EXISTENCE

In order to explain this piece of Gemara, I think we need to focus for a little while on some of the most fundamental questions of existence. What are we doing in this world? Why did the Almighty create a creature so sublime as the human being and insert him into such a benighted world?

We could talk about this all day without arriving at an answer that we can really understand completely. But there is a bottom like answer that we know and accept, a bedrock answer upon which we build the edifice of our existence. Our purpose in this world, whether or not we truly understand it is to recognize the divinity of the Almighty within His creation. That is the central function of the human intellect, to observe and study and think and discover the guiding hand of the Almighty and His infinite greatness.

25

The discovery of the Almighty thenceforth informs the way we live. The Torah command to be *misdabek bemidosav*, to emulate His ways, forms the basis of the Jewish system of morality. We do not have a pragmatic system of morality, which shuns cruelty, for instance, for practical reasons; be cruel to someone today, and someone will be cruel to you tomorrow. Now, that's not the Jewish outlook. We see that the Almighty is kind and merciful, and therefore we too must behave in a kind and merciful manner. We see that the Almighty cares for the sick and the poor, for widows and orphans; therefore we too must act in the same way.

22

וזהו מה שנאמר על הש"ק, וכברתו מעשות דרכיך ממצוא הפציר ודבר דבר (ישעיה נח), שדרשו בזה חז"ל (שבת קיג:) שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. והקשה מרן הק' מקוברין וי"ע על איזה דיבור איירי כאן, אם דברים בטלים הרי גם בימות החול הם אסורים משום ודברת בם ולא בדברים בטלים, אלא שקאי על דיבורי תורה ותפלה, שהתו"ת בש"ק לא יהיו כבימות החול אלא במדרגה יותר גבוהה. ועפ"ד י"ל שנכלל בזה שאפילו בדברים שצריך לדבר בהם בשבת יקצר ככל האפשר, כמו שאמר מרן הס"ק מסלונים זי"ע, שרגע אחד משבת חשוב ככמה וכמה שעות בימות החול, וע"כ בש"ק צריך לצמצם הדבור ככל האפשר, וזהו פ"י שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול, שבש"ק צריך יהודי להיות בבחי' נקיי הדעת שבירושלים שקיצרו בדיבורם ככל שיכלו.

26

So let me tell you another, less discussed attribute of the Almighty that we have to emulate. We say, "*Ve'atah mechayeh es kulam*. And You give life to them all." The Almighty sustains the entire world at all times through a continuous *shefa* of *chiyus*, a never-ceasing emanation of the life force. Should He interrupt this emanation for even one moment, creation would cease to exist.

This then is the most fundamental attribute of the Almighty in His relationship with the cosmos: the giving and sustaining of life itself. It follows that we, as Jews, must also seek to be life-givers. Our *avodah*, our divine service in this world, is to give life to others, to be considered *bonei olam*, builders of the world, in recognition and emulation of the Almighty Himself.

Rabbi Yochanan Hasandlar, the great Tanna, was a shoemaker by trade. He made shoes for a living. It is said that he was *meyached yichudim* while he was stitching shoes. This was an *avodah* of some sort whereby he directed special thoughts to the Almighty while he was doing his mundane work.

What were these special thoughts?

Rav Yisrael Salanter suggests that his thoughts were to make an excellent shoe so that his customers should get their full money's worth and the best use of the shoe for the longest time. If it was his lot in life to make shoes, at least let them be good shoes. This was his *avodah*, to be *meyached yichudim*. Why? Because it emulated the life-giving attributes of the Almighty and thereby recognized and acknowledged the Divine Presence in this world.

27

Conversation, talking to other people, is also an *avodah*, just like making shoes. We look at it as just talking, but it's much more. Or at least, it could be.

A young man who is in computers, a *talmid chacham*, told me an interesting insight about working with non-Jews and non-observant Jews. I asked him if they respected him for being a religious Jew, and he said, "Only in one area. They don't use obscene and foul language in my presence, and if they forget and do it, they apologize."

Incredible! Human beings are created with a tzelem Elokim, in the image of the Almighty, but the corrosive disease of obscene language withers it away until there is nothing left. We all know that this kind of language penetrates every corner of society, from the lowest to the highest. It's a way of life. And yet, this young talmid chacham radiated such holiness that people felt they should be more refined in his presence. In his small sphere of influence, he succeeded in purifying and elevating the speech patterns of those around him. This is called avodah. This is called binyan olam, building up the world.

Pleasant conversation, sichah na'an, holds tremendous power. If you speak to others with kindness and compassion you can literally revive and sustain them. You can give them life. You can become a boneh olam, a builder of the world, and for that you deserve to be rewarded. A stranger walks into the beis midrash, and you go over and say, "Shalom aleichem!" With these two simple words, you've transformed him. In effect, you've told him, "You're somebody important. You count. I recognize your worth, and I acknowledge it." That is pleasant conversation that gives life, that revives, that sustains, that deserves a great reward.

Another important element of pleasant conversation is simply to know how to phrase your ideas and thoughts in ways that are not offensive, hurtful or disrespectful to other people.

Each and every one of us is obligated to breathe life into people around him, whether it is in regards to Torah, avodah or any of the other aspects of life in which they need support. The Almighty will then breathe life into us and support us in everything we need.

וילמד מהמפורש על הסתום, שהמילה מועלת גדולות גם כשאין הדבר נראה לעין. שקר אפילו על דבר של מה בכך, וגם שנראה שלא איכפת לאף אחד - הוא בעצם פעולה של הרס, חורבן וניתוק מהקב"ה ששמו יתברך אמת.

אשרי המתרגל שיהיו כל מילותיו אמת, שהרי הוא דבוק למקור האמת, וכבר אמרו חז"ל (שבת נה ע"א): "מותמו של הקב"ה אמת".

ויש לעיין, מדוע נשתנו הנדרים משאר כל המצוות שבתורה, אשר חיובם מתחיל כבר שנה לפני גיל מצוות? מדוע אין הנער נחשב כ'גדול' לענין כל התורה כולה - עד הגיעו לגיל שלש עשרה שנים, בעוד הוא נחשב כ'גדול' לענין נדרים - כבר מאז היותו בן שתיים עשרה? וכן באשה: מדוע אינה נחשבת כ'גדולה' עד גיל שתיים עשרה שנים, בעוד לענין נדרים היא נחשבת כ'גדולה' כבר בגיל אחת עשרה?

ונראה לומר, שהתורה הקדושה רוצה ללמדנו שצריכים לנו להשריש עמוק בליבם של ילדינו את החינוך למידת האמת ולזהירות מפני השקר, שכן הקב"ה אמת וחיותו אמת, ולפיכך היא מחייבת אותם להקדיש תשומת לב מחייבת למוצא פיהם שנה שלמה לפני הגיעם לבגרות! כאשר יתברר להם כי שנה לפני הגיעם למצוות כבר נאמר בהם: 'לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה' - הם יבינו היטב עד כמה חמור איסורו של שקר!

הנה כבר מצינו בראשונים (רש"י ועוד) שהקשו, מדוע דווקא במצוה זו הוזכרו ראשי המטות - שלא כמו בשאר המצוות כולן? הלא בשאר כל המצוות נכתב תמיד 'לבני ישראל', או 'לכל עדת ישראל', ורק כאן מוצאים אנו שהוזכר הדיבור אל ראשי המטות בדווקא!

ונראה לומר, שבכוונה תחילה הזכירה התורה את ראשי המטות דווקא כאן, בפרשה העוסקת בנדרים ושבועות, ומעמידה אותנו על חובתנו לקיים את כל מוצא פינו... שכן טיבם של ראשי הציבור, העסקנים, שהם מבטיחים הבטחות שונות ומשונות, אשר הצד השווה בכולן הינו שאין להן כסוי... הם מתחייבים לבוא לעזרתו של הפרט או של הכלל, גם במקום בו ברור להם מלכתחילה שאין באפשרותם או אין בדעתם לעשות זאת...

עצם ההנהגה הזו - חמורה ומגונה בודאי, אולם חמורה במיוחד התוצאה הנובעת מכך, והיא, שהמון העם למדים ממעשיהם של העסקנים הללו, וגם הם אינם נוהרים די הצורך במוצא פיהם...

לפיכך, מדגישה התורה ומבהירה כי גם, או אולי דווקא ראשי העם ומנהיגיו - מחייבים להקדיש תשומת לב מיוחדת לכל התחייבות היוצאת מפיהם, ולהקפיד לממשה ולקיימה בכדי שלא ילמדו מהם אחרים לזלזל בדיבורם! התורה פונה איפוא אל ראשי המטות - ומזהירה: "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה", לבל תהיה לאותם עסקנים או ראשי ציבור כל הוראת היתר להפר את מוצא פיהם, שכן דווקא עליהם מוטלת חובה כפולה ומכופלת לשומרו!

הנה, אף שפשוטות הפסוק מדבר בענין נדרים ושבועות דוקא, שמה שהאדם נודר או נשבע חייב לקיים דברו ולא לשנות ח"ו, כבר האריכו חז"ל הקדושים וספרי המוסר במקומות רבים בגודל מעלת השומר את פיו מלשקר גם בלא נדר ושבועה, אלא ירגיל האדם את עצמו לדבר רק את האמת, וכל אשר יצא מפיו ישמור לקיים.

זוהי אחת מן המעלות הגדולות והנשגבות שיכול האדם לזכות, שירגיל עצמו להיות דובר אמת תמיד, והיא שלימות גדולה שבאמת קשה מאוד לקנותה, שכן האדם מטבעו משנה הרבה בדיבורו.

וכן אמרו חז"ל שכאשר בא הקב"ה לברוא את האדם, מידת האמת אמרה: אל יבא - שכולו דובר שקרים, כי כך הוא טבע האדם לשקר בדבריו, שקרים גדולים ושקרים קטנים של מה בכך ואי דיוק במה שמספר, שקרים שמזיקים לאחרים ושקרים של "סתם סיפורי סרק", עד שקשה לאדם לספר סיפור, ואפילו קטן ופשוט ביותר, בלא שיכניס בו איזו נחמה או תוספת כלשהו.

והסיבה פשוטה: אדם התרגל כבר שבמצבים מסובכים, עשרות ורבות במשך החיים, אפשר לצאת מהם בקלות עם מילה אחת של שקר, ולחסוך לעצמו הפסדים רבים ואי נעימויות.

הרגל זה מתחיל בקטנות. ילד בטבעו תוסס ומשתולל, וכל שעה נכשל בעשיית דברים לא הוגנים, ובשקר קטן פוטר את עצמו מעונש, ומאחר שהילד קטן וחלש, השקר הוא אמצעי ההגנה היחיד שתחת ידו. וכך ההרגל הופך לטבע, ועד סוף ימיו יודע האדם שאפשר להתמודד עם הרבה בעיות בחיים ע"י שקר קטן, ונמצא רוב האנשים אינם

דוברי אמת. זו אחת מן מהסיבות העיקריות ביותר לכל ירידה רוחנית, שהאדם מרוחק מן הקב"ה ומתורתו הקדושה, שהם מקור ומעיין של אמת.

האדם מדמה לעצמו שהמילה והדיבור הם בסך הכל הוצאת קצת אור מהפה, "סך הכל שתי מילים - מה כבר אמרתי"... זוהי מחשבת כזב ודמיון שקר, ובאמת מילה היא ענין גדול עצום ורב, ואין זה מקרה שבכוחה להחריב מדינות ולבנות עולמות, לשבור לבנות ולהחיות נדכאים.

פרשת נדרים באה בסוף ספר במדבר ומלמדת אותנו שוב את כוחו של הדיבור. היום מקובל המונח "הכל דיבורים", שמשמעותו שאין לייחס חשיבות למילים או לדיבור, ומתוך כך נוהגים לזלזל בחשיבותן של מילים.

✦ בספר במדבר אנו מוצאים גישה המנוגדת לרעיון שהדיבור הוא סתם "מהפה ולחוצץ", מילים ריקות מתוכן. הנזיר מזיר עצמו לה' עפ"י דיבורו; מרים רק דיברה במשה וקיבלה עונש חמור; המרגלים שהוציאו דיבת הארץ כשלו בלשונם; בלעם אשר יודע כוחו של דיבור רוצה לעקור אומה שלמה בפיו.

באה פרשת נדרים ללמדנו, שהדיבור הוא הביטוי של היכולת הרוחנית של האדם. בכוחו של דיבור אדם יכול להפוך דיבור של חולין להקדש.

39

בספר "דברות אליהו" כותב הרב אליהו פנחסי שליט"א כי חייב האדם לדעת שיש בידו אוצר חשוב ביותר שנקרא כוח הדיבור והרי שבכוח זה הוא דומה ממש לקב"ה. זה שאנו אומרים בתפילה: "ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל לבד הנשמה הטהורה", וכי לבהמה אין רוח שהיא מחייה אותה, אלא הנשמה שבאדם זה כוח הדיבור כמ"ש "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית פ"ב). מסביר התרגום: רוח ממלא. הדיבור הוא פועל יוצא מהנשמה הטהורה והוא נאצל מכוח השכל שנתן הקב"ה באדם, ואת זה אין אצל הבהמה, כי מחוסר השכל מחוסר כוח הדיבור. על כן על האדם לעשות נדרים וסייגים לכל אמירה או דיבור היוצא מפיו. לא אחת אנו שומעים את הביטוי "אז מה אם אמרתי? מה כבר קרה?!"

✦ אך מכל האמור לעיל על האדם להבין כי אין אמירה סתמית. פיו של האדם דומה לשלט-רחוק, כשם שאדם לוחץ על השלט ופותח על ידו את דלתות מכוניתו, כך האדם ברגע שפיו משחרר אמירה כלשהי הוא פותח חלל בעולמות העליונים, ומכאן חובתו של האדם להיזהר בכל אמירה או דיבור שהוא מוציא מפיו.

לעיתים אנו נתקלים בתופעה שהבעל אומר איזה ביטוי קשה כלפי אשתו, לאחר זמן כאשר הוא מתעשת הוא מתחיל לבקש סליחה ומחילה וחושב שבכך נגמר העניין, אך כידוע נשים הן רגישות ביותר. אמנם הן נוטות למחול ולסלות, אך ברוב המקרים הפצע בלב נשאר פתוח והוא יכול להישמר כך אפילו כמה שנים טובות.

40 נמצאנו למדים שמי ש"לא יחל דברו - ככל היוצא מפיו יעשה", זוכה ל כמה מעלות. ראשית, תפילותיו נשמעות ויש בכוחו לבטל גזירות רעות, וגם אחר אריכות ימים יש בכוחו להוציא נשמות מגיהנום ולהציל מצרות את החיים והמתים.

✦ ואנו בעולמנו אנו הבה נזכור את דברי הרמב"ן באיגרתו: "וחשוב הדיבור קודם שתוציאנו מפיר". די אם נשנן אימרה נעלה זו ונהיה זהירים בלשונונו נחוש עד מהרה קדושה וטהרה ואף הצלחה רבה בכל מעשינו.

וכמו שאמר רבן יוחנן בן זכאי (סוכה כח): "מעולם לא שחתי שיחת חולין" - על כן זכה כי "כל היוצא מפיו יעשה" כמ"ש (איוב כב, כח) "ותגזור אומר ויקם לך" - מידה כנגד מידה. אם זה יזכה שהקב"ה יקיים כל מוצא שפתיו.

רבנו בחיי כותב: "שעל ידי הפרישות ראוי לך שתשתדל לאסור חושיך ותנועת איבריך הנראים. והוא שתתחיל בראשונה לאסור לשונך ולבלום שפתך ותפרוש מן הדברים בטלים עד שתהיה בעיניך הנעת האבר הכבד שבאיבריך יותר קלה מהנעת לשונך."

~ כשהמגיד היה מוכיח את מרן אמר לו: "וטרם תוציא הדיבור מפוך תראה אם אפשר לך זולתו אל תוציאהו מפוך וגם אם תהיה מסופק אל תוציאהו מפוך!"

הבה נקדש דיבורנו - ובכך יתמלאו בקשותינו.

✦ ואמרו חז"ל (אבות פ"א מ"ז): "שמעון בנו אומר: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה", פירוש: גדלתי בין החכמים וליקטתי מהם מידותיהם הקדושות והחמודות ומכולן הייתה מידת השתיקה הטובה שבכולן.

למעלה מכך, מוסיף השל"ה ודורש

מפסוק זה, שלא רק נדר ושבועה צריכים להעניק לאדם תחושת מחויבות לשמירת מוצא פיו. אלא אפי' דיבור רגיל היוצא מפיו של האדם, יש צורך להחשיבו ולא לזלזל בו. הדבר נלמד מכך שנאמר "לא יחל דברו, ככל היוצא מפיו יעשה". מדוע צריך לומר "ככל היוצא מפיו יעשה" אחרי שכבר נאמר "לא יחל דברו"? "אלא הוא תוכחת מוסר, שהאדם יהיה נאמן בדיבורו, וישמור מוצא שפתיו, גם באופן שדבריו לא נאמרו בדרך נדר, ולא היה מחוייב להם".

הוא מוכיח זאת מפסוק נוסף הנאמר בהמשך הפרשה, שבו אמר משה לבני גד ולבני ראובן (במדבר לב, כד) "והיוצא מפיהם תעשו". היו דברים שבני גד ובני ראובן הבטיחו, למרות שלא היו מחוייבים לעשות, כמו שאמרו "נחלץ חושים לפני בני ישראל", והיינו ללכת

בראש העם, על אף שהמחויבות שלהם היא רק לצאת עם ישראל ביחד למלחמה. מכל מקום עליהם להקפיד לעשות זאת, אך ורק משום שהדבר יצא מפיהם. ומידה עליונה מידה זו, וככה יתנהג האדם בין בענייני נפשות, בין בדבר שבממוץ, ככל היוצא מפיו יעשה "הן צדק ולא צדק".

37

החפץ חיים הוכיח זאת מענין נוסף המוזכר בפרשה. על הפסוק (במדבר לא, ח) "ואת בלעם בן בעור דרגו בחרב", כותב רש"י, כי בלעם ניסה ללחום בישראל כשהוא נוטל אומנותם, "אין נושעים אלא בפיהם על ידי תפילה ובקשה, ובא הוא ותפש אומנותם לקלל בפיו", ולכן אף ישראל נטלו אומנותו, אומנות האומות, שהיא בחרב.

מוכח מכאן, אומר החפץ חיים, שכלי האומנות של עם ישראל הוא הדיבור. האדם בדבריו הקדושים, יכול לברוא עולמות עליונים ומלאכי מעלה. וכשם שהשימוש בכלי אומנות הכרחי לכל בעל מלאכה, יהיה חרוץ ומוכשר ככל שיהיה, לא יוכל לעבוד ללא כלי אומנותו, כך על האדם להתייחס לכח הדיבור שלו ולשמור אותו בקדושה.

ועוד אומרים חז"ל (תנחומא בשלה, ט) על הפסוק (ישעיה מא, יד) "אל תיראי תולעת יעקב" למה נמשלו ישראל לתולעת? לומר לך, מה תולעת זו אין כוחה אלא בפיה, אף ישראל אין כוחם אלא בפיהם. ע"ש.

"ועל כן, על האדם להשיגח שלא יקלקל כלי האומנות שלו, על ידי דיבורים אסורים ולשון הרע ורכילות, אלא ידבר בהם בדברי תורה, תפילה וקדושה".